

Ovikens gamla kyrka

Utvändig restaurering, 2021

Ovikens Prästbord 1:4, Bergs kommun, Jämtlands län, Härnösands stift

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2022:4
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063-10 61 68

© Jamtli 2022

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungqvist

Bilder: Henrik Ylikoski där ej annat anges.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Inledning	3
Karta.....	4
Befintligt utseende och skador före åtgärder	7
Fasad.....	7
Träarbeten	7
Tak.....	7
Skorsten.....	7
Genomförda åtgärder och iakttagelser	8
Fasad.....	8
Träarbeten	8
Tak.....	9
Skorsten	9
Bilder	10
Administrativa uppgifter	25

Bilagor

Bilaga 1 – Utförda putslagningar, Jämtfasad AB

Inledning

Länsstyrelsen beviljade 2019-06-06 tillstånd till exteriör restaurering av Ovikens gamla kyrka i enlighet med åtgärdsprogram upprättat av antikvarie Christina Persson, Jamtli, daterat 21 december 2010 (Dnr 433-4086-2019).

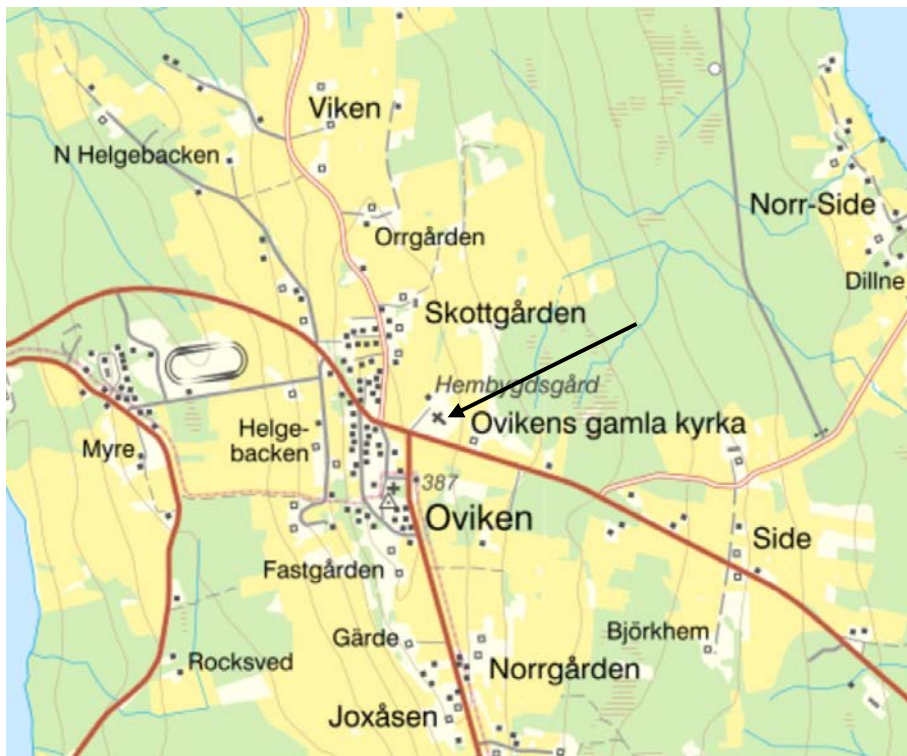
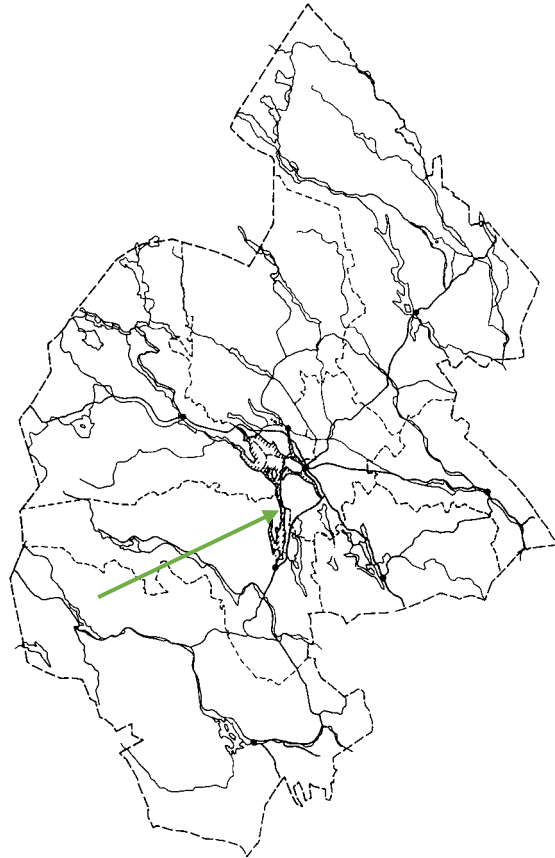
Under 2021 kom kyrkans fasad att åtgärdas efter en byggnads och målningsbeskrivning framtagen av Byggkonsulten AB (2020-12-22), med utgångspunkt i åtgärdsprogrammet från 2010. Det har framför allt handlat om puts och målningsarbeten. Entreprenör har varit Jämtfasad AB med underentreprenörer RT Anderssons Måleri AB och Hälsinge takspån. Ett startmöte hölls den 15 mars 2021. Slutbesiktning av arbetena genomfördes den 14 oktober 2021. Arbetet som helhet har följt de handlingar som låg till grund för länsstyrelsens beslut och de anvisningar som lämnats av medverkande antikvarie. De utförda arbetena har skett på ett ur kulturhistorisk synpunkt godtagbart sätt.

Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör ombyggnaden finns i museets arkiv.

Östersund 10 januari 2022

Henrik Ylikoski
Antikvarie

Karta

Ur Lantmäteriets öppna data

Historik

Ovikens gamla kyrka fick sin nuvarande utformning under åren 1758-63 då en äldre stenkyrka förstörades under ledning av byggmästare Pehr Olofsson från Dillne i Oviken. Bogårdsmuren med sina tre stigportar är från samma tid. Klockstapeln av Jonas Granberg tillkom 1751.

Renoveringsarbeten genomfördes under 1800-talets första hälft. Enligt räkenskaperna rörde det sig om klockstapelns reparation och rödfärgning, reparation av bogårdsmur och kyrkans fönster. Sprickor i kyrkans murar och osäkerhet kring hur dessa skulle åtgärdas, tillsammans med behovet av en ny begravningsplats gjorde att man under 1800-talet diskuterade byggandet av en ny kyrka på en bättre plats. Efter att den nya kyrkan i Oviken stod klar 1905 lämnades den gamla kyrkan att förfalla.

Redan 1918 utarbetades ett förslag till gamla kyrkans konservering. En insamling drogs i gång och 1932 kunde restaureringen av Ovikens gamla kyrka påbörjas efter ett restaureringsförslag av arkitekt Erik Fant på Kungliga Byggnadsstyrelsen. Byggmästare Johan Sandberg från Hara anlätades för arbetena. Landsantikvarie Erik Festin fungerade som riksantikvariens kulturhistoriska kontrollant. Restaureringen av kyrkomiljön var klar 1935. Vid restaureringen togs fönsteromfattningarna bort på alla fasader utom mot norr och kyrkan avfärgades i en grå ton med KC-färg.

Figur 1 Ovikens kyrka 1932. (Jamtli arkiv C155)

År 1984 kom mindre skador på kyrka, bårhus och bogårdsmur att lagas med våtsläckt gotlands-kalk. Enligt handling skulle utvändigt avfärgning ske genom grundning med rent kalkvatten, därefter strykning med tunt färgat kalkvatten fem till åtta gånger.

Inför tjärning av klockstapeln 2005, utreddes frågan om rött pigment skulle blandas i tjäran eller inte. Under klockstapelns restaurering året innan hade rött pigment påträffats över hela klockstapeln och det fanns även spår på bogårdsmurens brädtak och stegportarnas spåntak. Det beslutades att samtliga tak i kyrkomiljön skulle rödtjäras. Alla takytor på kyrka, bårhus, klockstapel och bogårdsmur tjärbehandlades under sommaren 2005, dock inte solbänkarna. Anledningen var att

de ansågs vara i så dåligt skick att de behövde åtgärdas innan en tjärstrykning kunde anses vara meningsfull.

Ett projekt kring jämtländsk byggnadskalk inleddes våren 2010 sedan Jamtli gjort en förundersökning om putsen på Ovikens gamla kyrka på uppdrag av Härnösands stift och Södra Jämtlands pastorat. Förundersökningen var avsedd att tjäna som underlag för beslut om en restaurering av kyrkan och den omgivande bogårdsmuren. Under 2011 brändes en kalkmila i Oviken och provputsningsarbeten utfördes på bogårdsmuren mot väster vid Ovikens gamla kyrka (Jamtli 2012:46).

År 2019 påbörjades en restaurering av kyrkomiljön vid Ovikens gamla kyrka. Först ut var fönstren på kyrkan som åtgärdades 2019-2020 sedan följde bogårdsmuren med stigportar 2020. År 2021 var det så dags för kyrkans fasad.

Byggnaden

Kyrkan består av ett rektangulärt långhus med korparti i östra delen och utbyggd sakristia mot norr. Långhuset täcks av ett valmat spåntak som kröns av tre spiror. Kyrkan har vitputsade murar och stora fönster med tresidig avslutning i rundbågiga nischer. Huvudentrén ligger i väster. Det finns en ingång till koret på den södra väggen. Den omges av en dörromfattning med utsmyckning. Hörnen på kyrkobyggnaden markeras av lisener och mot norr finns släta fönsteromfattningar.

Figur 2 Ovikens kyrka 1938, Foto: Iwar Anderson, Riksantikvarieämbetet.

Befintligt utseende och skador före åtgärder

Fasad

Kyrkans fasader hade före åtgärd en del avfärgningsskador. Den vita kalkavfärgningen som låg ytterst var, på vissa delar av fasaden vittrad så att underliggande lager var synliga. En ljusgrå avfärgning av portlandscement och kalk från 1930-talets restaurering, framträdde på samtliga fasader. Även ett underliggande lager av ljusbrun kalkavfärgning var synligt under KC-färgen på kyrkan. Troligen berodde avfärgningsskadorna på att det har varit svårt för den vita kalkfärgen att fästa på KC-färgen. Sprickor förekom ovanför fönsteröppningarna och nedtill mot sockeln. Sprickorna nedtill tycks hänga samman med gamla lagningar. Putsprover från både kyrka och bogårdsmur har tidigare analyserats. Resultatet av denna undersökning återges i rapporten Ovikens gamla kyrka - Förundersökning av putsen på kyrkan och bogårdsmuren (Jamtli 2010:5). Sedan 1700-talet har det gjorts få större underhållsåtgärder på byggnaderna vid Ovikens gamla kyrka. Endast en hel omputsning av kyrkan har identifierats. Den gjordes antagligen under 1800-talets början. Sockelmarkeringen ligger inte på samma linje runt byggnaden, utan har anpassats till nivåskillnaderna kring kyrkan. Sockeln var före åtgärd målad med en svart asfaltsfärg. Innanför syntes en blågrå kulör. Även gjutjärnsventilerna på sockeln var svarta, vilket gjorde att man knappt la märke till dem före åtgärd.

Träarbeten

Solbänkarna var före åtgärd i väldigt dåligt skick. Falbräderna hade omfattande rötskador och torksprickor. I Knut Nordenskjölds åtgärdsförslag från 1918 står angående solbänkarna att: *De utvändiga fönsterfallen äro täckta med bräder på lock, som överallt är upprutten. Den ersättes med ny täckning, som tjäras.* Solbänkarnas täckning före åtgärd bör därmed ha varit från 1930-talets restaurering.

Taklisten var i bra kondition. I skarvarna hade det på vissa ställen ramlat bort smala passbitar. Den var målad grå (motsvarande NCS S 1505-Y60R), under skymtade en gul ton (ungefär motsvarande NCS S 2020-Y20R).

Dörrarna på kyrkan upplevdes före åtgärd som ljusst röda. Färgen var dock kraftigt blekt och har från början haft en betydligt mörkare röd ton, mer lik kulören på kyrkans fönster som åtgärdades 2019-2020.

Tak

På kyrkan ligger ett spåntak. Spånen längst ner har spetsiga ändar medan övriga spån på taket är rundade. Sedan 2005 är taket på kyrkan rödtjärat. På taket saknades en del spån som lossnat och ramlat bort. Dessa ställen syntes som grå fläckar på de i övrigt röda takfallen.

Skorsten

På sakristian finns en putsad skorsten. Skorstenen avslutas uppåt av en plåt. Skorstenen hade skador i form av putsbortfall.

Genomförda åtgärder och iakttagelser

Fasad

Fasaderna har huggits ren från skadad puts (för omfattning av putslagningar se bilaga 1). Därefter har den blåstrats ren från befintlig färg och högtrycktvättas med kallvatten. Grundning på frilagda stenytor har utförts med St Astier NHL 5 0-4mm. Därefter har utstockning skett med ett St Astier NHL 2 0-4mm. Till ytputsen har St Astier NHL 2 0-2mm kommit till användning. Därefter har fasadytorna avfärgats med hydraulisk kalkfärg (Målarkalk Kiselit NHL 2). Kalkfärgen har kryssmålats två gånger.

På sockeln har den befintliga ytan av kallasfalt frästs bort och ytan rengjorts med högtryck. Ny ytputs har utförts med ett St Astier NHL 5 0-1mm. Sockeln har sedan avfärgats med KEIM Soldalit 9008S.

Avfärgning

I samband med arbetena på bogårdsmuren år 2020 togs en kulör fram för avfärgning av putsen (JAMTLI 2020:34). Med hjälp av färgkarta från Målarkalk, valdes fyra kulörer ut för uppstrykningsprover utifrån äldre befintliga avfärgningar på stegportar och kyrka 7103 (Vit), 7110 (Gulvit), 7177 (Ljusbrun) och 7181 (Beige). Dessa målades sedan upp på grundmuren vid klockstapeln. Till avfärgning av putsade ytor i kyrkomiljön valdes nr 7110 (Målarkalks färgkarta). Den kom även till användning vid avfärgningen av kyrkan under år 2021.

Till sockeln var entreprenören tveksam till att använda kalkfärg som han inte trodde skulle fungera särskilt bra på resterna av den tidigare asfaltfärgen, i stället föreslogs soldalit (silikatfärg). Det var svårt att hitta en kulör som stämde helt med tidigare färgskikt. Utifrån Keims färgkarta plockades tre tänkbara kulörer ut: Grå 9582, Svart 9008 och Grå 9008S. Till strykning av sockeln valdes 9008S (Keim). Gjutjärnsventilerna på sockeln har målats svarta med Wibro rostskyddsfärg.

Träarbeten

Falbräddor på solbänkar har bytts ut. Virket som kommit till användning är kärnfura från Ola Nilsson Såg & Hyvleri i Handsjöbyn. Solbänkarna har behandlats med trätjära från Engwall o Claesson. Vid slutbesikten förekom tjärstänk på putsen under fönstren mot väster och söder. Sågspån hade blåst upp på solbänken och fastnat på tjärytan. Detta kommer att åtgärdas under våren 2022.

I skarvarna på taklisten fylldes de värsta gliporna i med nya passbitar. Totalt handlar det om tio ställen. Taklisten målades i samma kulör som tidigare det vill säga grå NCS S 1505-Y60R med linoljefärg (Wibo).

Dörrar mot väster och söder har skrapats och målningsbehandlats. Grundning på trärena ytor har utförts med Wibro Jupex 45 och mellan- och färdigstrykning har utförts med Wibro linoljefärg. Till dörrarna har Engelskt röd (Wibo) använts. Smidesdetaljer har målats med Wibro rostskyddsfärg.

Tak

Tanken var att byta 200 spån på taket. På den södra sidan började man ersätta ett antal spån innan arbetet avstannade då spåntäckningen som helhet var för dålig. Mot kyrkogården var taket ännu sämre. Enligt Hälsinge takspån var spåntaket på Ovikens kyrka i dålig kondition och de befärade läckage. Spåntaket på kyrkan är i behov av en omläggning.

Innan läggning av nya takspån skulle material samt utförande godkännas av antikvarisk sakkunnig. Detta kom inte att ske. Spånen rödtjärades efter att de spikats upp på taket. Efter åtgärd framträdde de bytta spånen som mörkt röda fläckar på takytan.

Skorsten

På skorstenen har putsskador lagats i och hela skorstenen har slammats. Plåttäckningen har lämnats orörd.

Bilder

Figur 3 Västra fasaden före åtgärd.

Figur 4 Detalj av västra fasaden före åtgärd.

Figur 5 Södra fasaden före åtgärd.

Figur 6 Putsskada i mötet mellan långhus och sakristia. Notera gamla huggmärken på ytan där putsen ramlat bort, ett sätt att få ovanliggande putslager att fästa.

Figur 7 Norra fasaden före åtgärd.

Figur 8 Del av norra fasaden före åtgärd.

Figur 9 Ovikens kyrka under pågående arbete.

Figur 10 Fasad innan avfärgning.

Figur 11 Västra fasaden efter åtgärd.

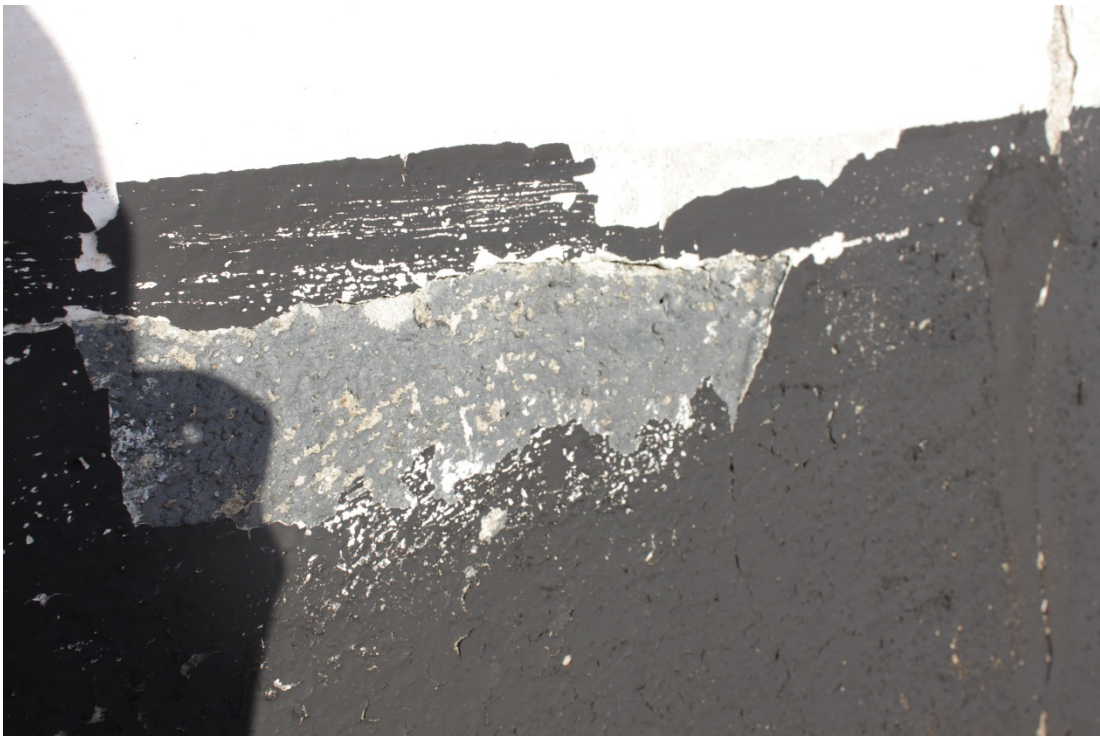

Figur 12 Södra fasaden efter åtgärd.

Figur 13 Mötet mellan långhus och sakristia efter åtgärd.

Figur 14 Detalj av sockel före åtgärd.

Figur 15 Detalj av sockel efter rengöring.

Figur 16 Sockel efter åtgärd.

Figur 17 Solbänk före åtgärd.

Figur 18 Solbänkarna var i väldigt dåligt skick. Omfattande rötskador och torksprickor förekom.

Figur 19 Solbänk efter åtgärd.

Figur 20 Taklist före åtgärd.

Figur 21 I skarvarna hade det på vissa ställen ramlat bort smala passbitar.

Figur 22 Taklisten målades i samma kulör som tidigare (NCS S 1505-Y60R).

Figur 23 I skarvarna fylldes de värsta gliporna i med nya passbitar.

Figur 24 Dörr mot väster före åtgärd.

Figur 25 Färgen på dörrarna var kraftigt blekt och har från början haft en mörkare röd ton.

Figur 26 Dörr mot väster under pågående arbete.

Figur 27 Dörr mot väster efter åtgärd.

Figur 28 Dörr mot söder före åtgärd.

Figur 29 Dörr mot söder efter åtgärd.

Figur 30 Takfall mot söder efter åtgärd. Notera de mörka fläckarna på takytan.

Figur 31 Skorsten på sakristia före åtgärd.

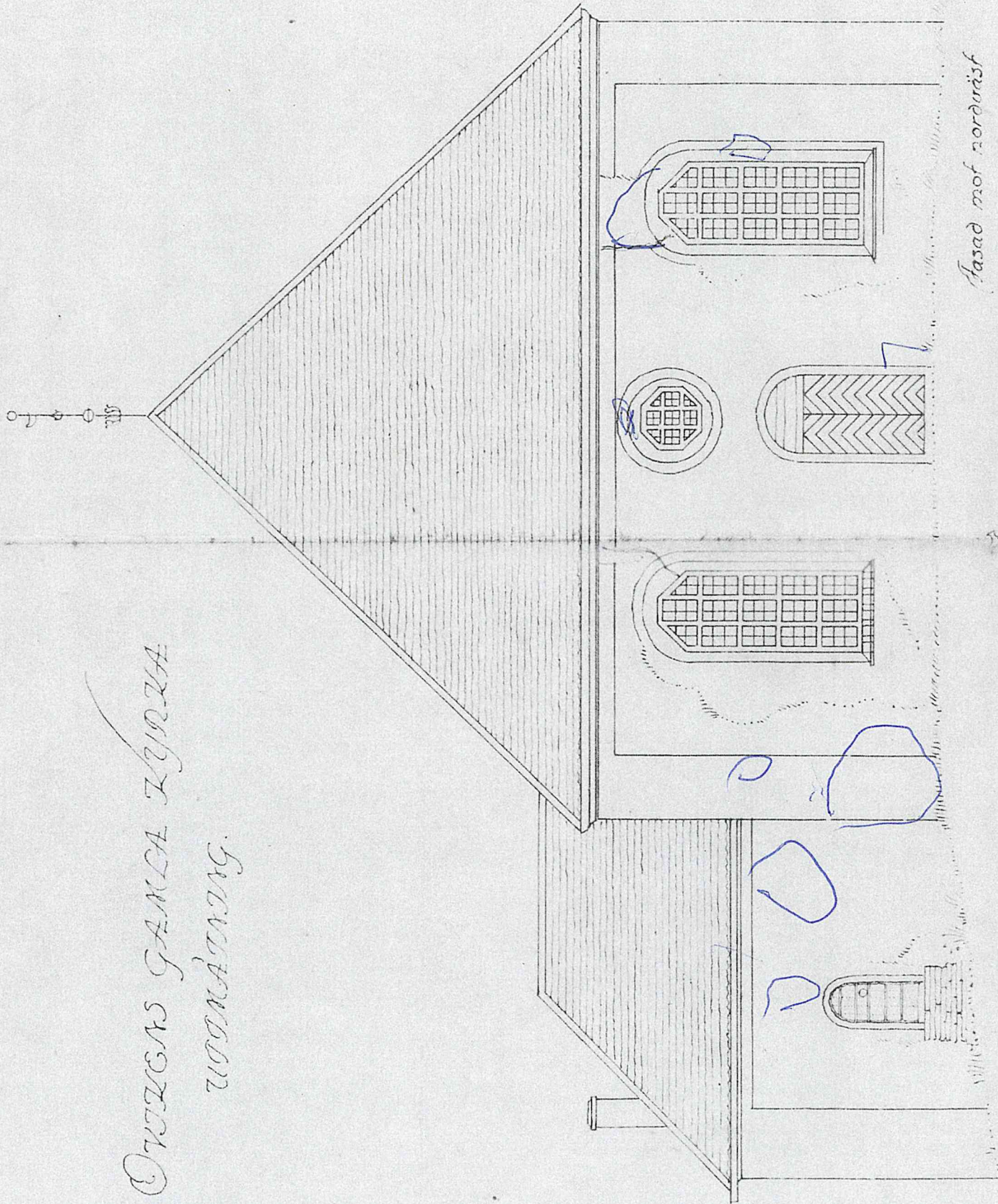

Figur 32 Skorsten på sakristia efter åtgärd.

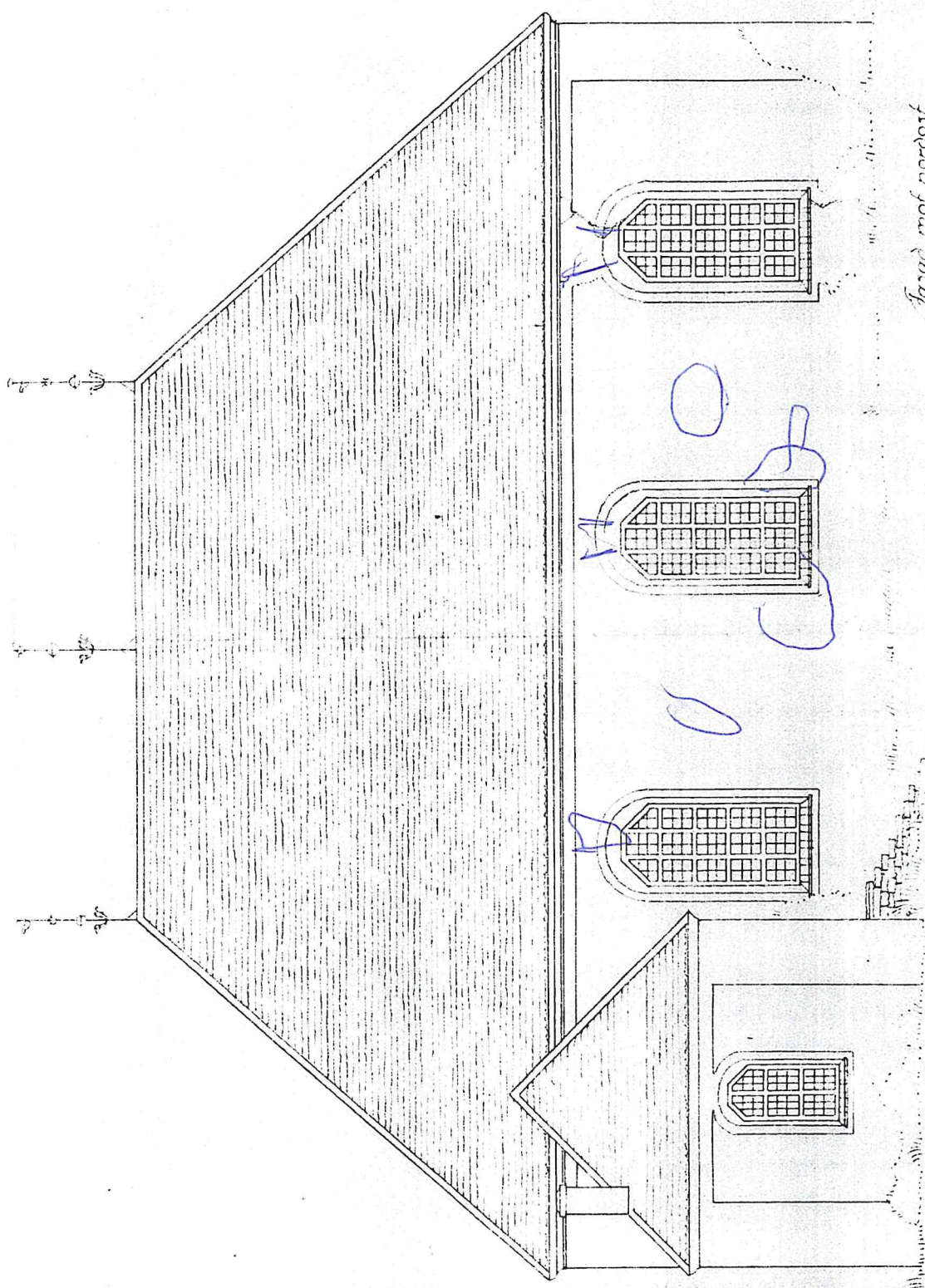
Administrativa uppgifter

Objekt:	Ovikens gamla kyrka
Fastighetsbeteckning:	OVIKENS PRÄSTBORD 1:4
Jamtli's diarienummer:	Dnr 80-2021-F8AAF
Länsstyrelsens diarienummer:	433-4086-2019
Uppdragsgivare:	Södra Jämtlands pastorat Hoverberg 426 845 62 Svenstavik
Entreprenör: Samordnad GE	Jämtfasad AB Bruksgatan 5 864 33 Matfors
Underentreprenörer:	RT Anderssons Måleri AB S. Järnvägsgatan 37 852 37 Sundsvall Hälsinge Takspån AB Bofara 2943 823 31 Kilafors
Antikvarie:	Stiftelsen Jamtli Box 709 831 28 Östersund

DRIVEN'S GAMLA KIRKA
UDDRÅNING.

Fasad mot nordväst

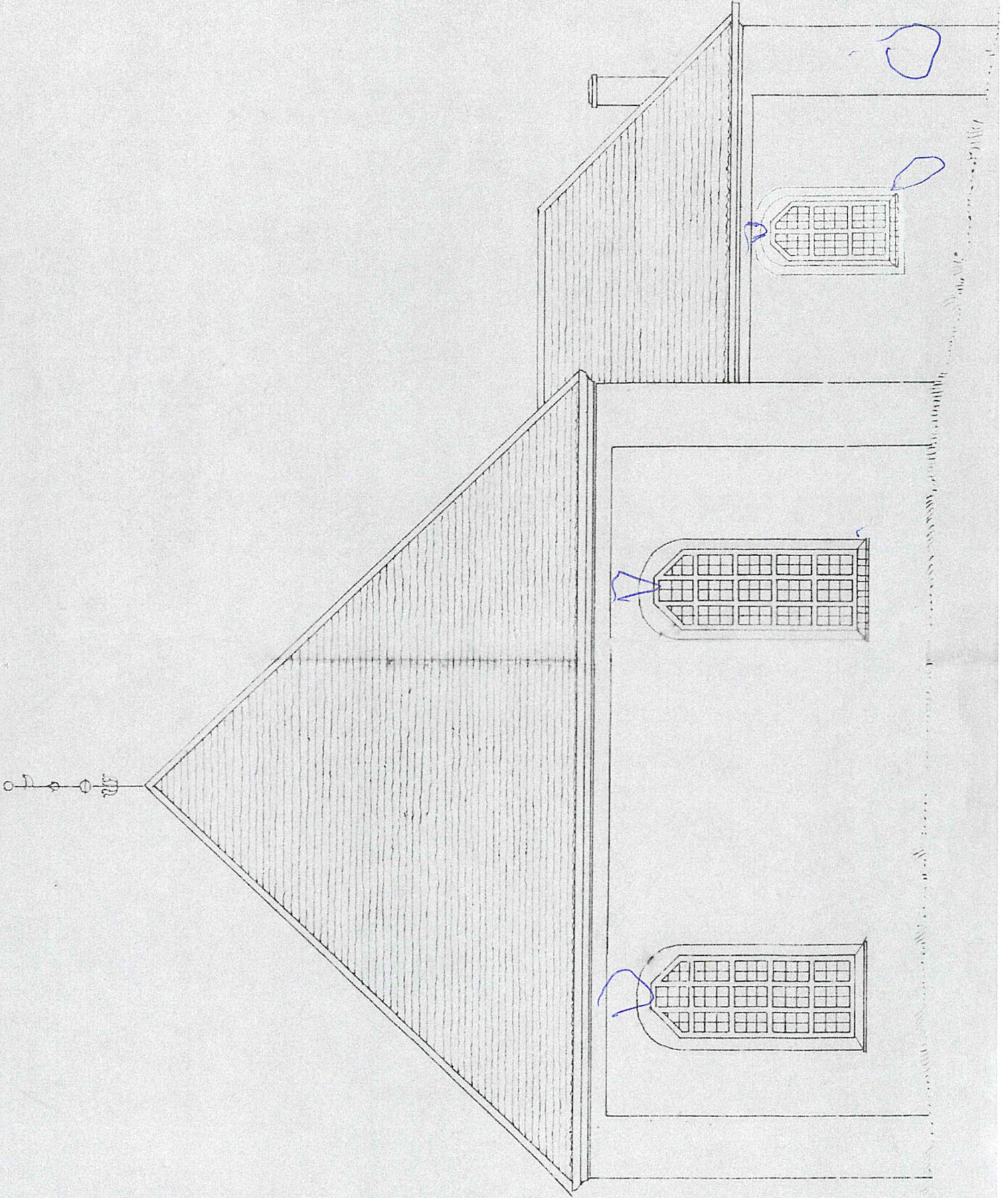
Facade mot nordost

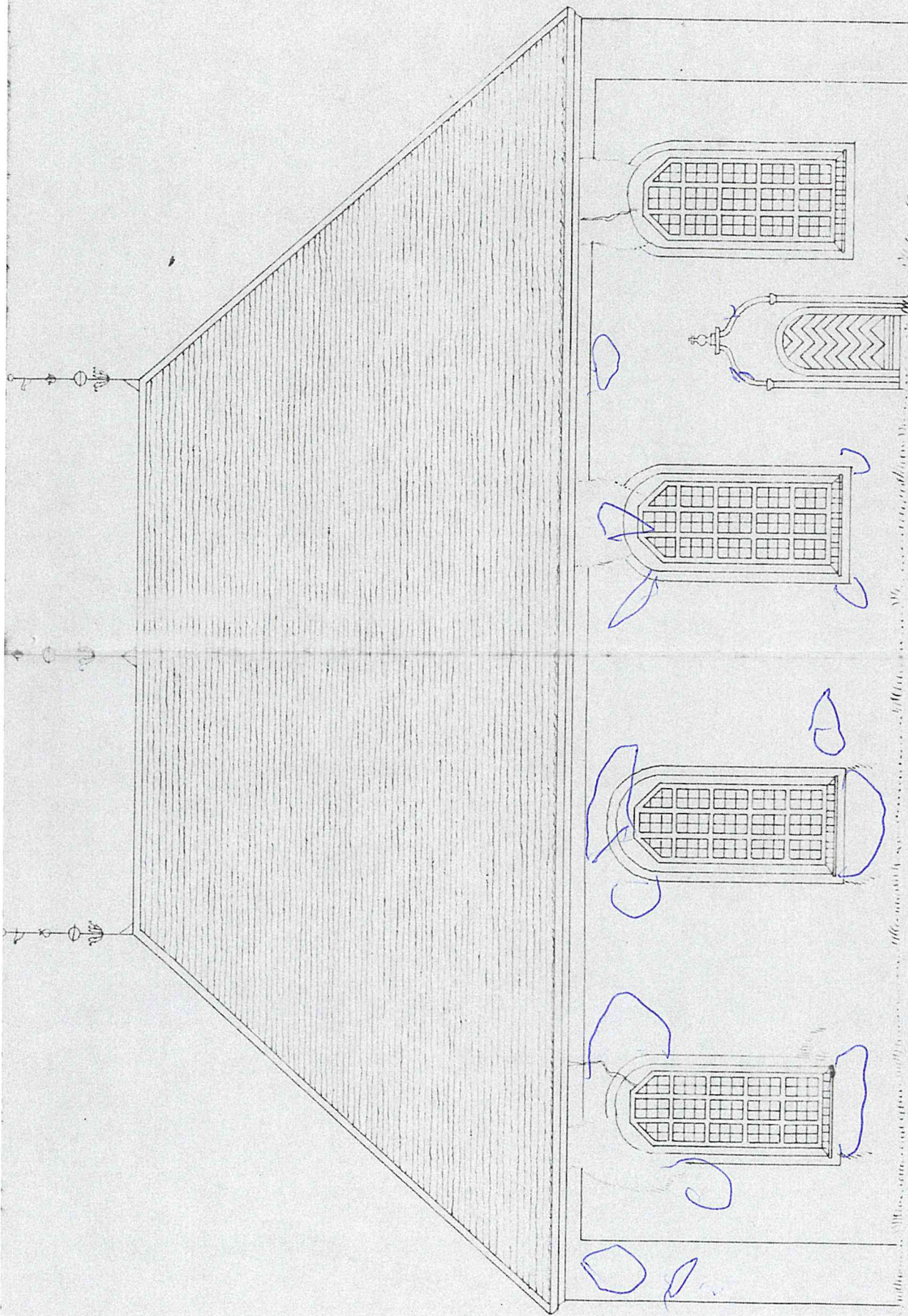
Apparat 1918
 S. L. - Nordenskiöld

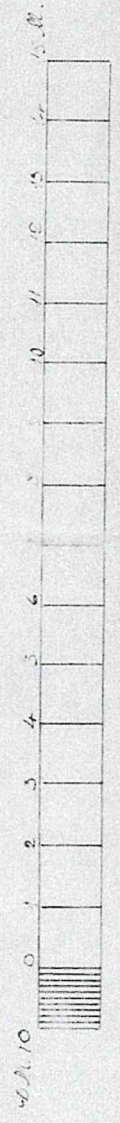
3/19 27
 S. L. - Nordenskiöld

30

Facad mot sydväst

Appmät 1918
Linné Arkitektbyrå

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2022

ISSN 1654-2045

- 2022:1 Flygfotografering vid Juvuln, Tibrandshögen och Odensala – en metodstudie för användning av drönare i kulturmiljövård och arkeologi
Karl-Johan Olofsson
- 2022:2 Ströms kyrka. Utvändig restaurering, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:3 Ströms kyrka. Ombyggnad under läktaren, 2021
Henrik Ylikoski
- 2022:4 Ovikens gamla kyrka. Utvändig restaurering, 2021
Henrik Ylikoski